

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Антоний Хубанчев

за дисертационен труд „Постсекуларна динамика на религията в съвременна Европа”

на Сергей ДимитровМетодиев

Секция/ катедра „Религия, вяравания, всекидневен живот“, Институт за изследване на обществата и знанието, БАН

Обща характеристика. В дисертационния труд се изследват процесите на секуларизация и десекуларизация в многообразието на тяхната философска рефлексия и развитие, характерни за основните идейните течения на европейския постмодернизъм. В предметното съдържание са анализирани философски идеи на водещи представители на постмодернизма като: Ж.-Ф.Лиотар, Ю.Хабермас, Ж.Дерида, Ж.Бодрийар, С. Тулмин, Ч. Тейлър, Джани Ватимо etc. Така по същество са представени основни възгледи за ролята, мястото и превъплъщенията на религията в секуларното постмодерно общество, като заедно с това са изследвани историко-философските им корени, източници и социокултурна обусловеност. Същността на конфесионалните и извънконфесионалните подходи в постмодерното осмисляне на религията е разкрита от конфесионално и институционално необусловени позиции, което като научно-обективен анализ и аксиологични изводи е едно от достойнствата на дисертационния труд.

Методи на изследване. В комбинация с историко-логическия и феноменологико-тълкувателния метод, позволяващ да се проследят генезиса и формирането на постмодерните учения във философския дискурс на феномена религия, са използвани основно диалектическият метод и диалектическите категории на Г.В.Ф.Хегел, като цялата тази проблематика е видяна и интерпретирана – бих казал – върху основата на

една актуализирана хегелианска традиция.

Централни изследователски проблеми

а/ В историко-философски план процесите на прехода от „секуларно към постсекуларно” биха могли да се илюстрират с една парадоксална аналогия от континуитета на историческото развитие. Както смъртта на краля е била обявявана с възгласа :„Кралят умря, да живее кралят!” , така и след констатацията: „Бог умря”, следва повикът: „Да живее Бог! Да създаваме нови системи и учения”, който стимулира неподозиранията продуктивност, подхранваща ревитализацията на религията, като в случая не става въпрос за създаването на нова теология в нови социокултурни условия, но за нещо по-дълбоко: да се преосмисли из основи и по новому цялата история на взаимоотношенията между човека и Бога. И тук следва да се отбележи, че в представения дисертационен труд това своеобразно идейно богатство на постмодернистките системи, които са в основата на постсекуларната динамика в сферата на религията, са изследвани по оригинален начин, като върху основата на хегеловото теоретико-познавателно разграничение „разсъдък–разум” е потърсен път за анализ и собствена интерпретация на постмодерната реалност, характеризирана като „десекуларизация на секуларното общество.” Така върху реалиите „религиозно – секуларно”, профанно – сакрално” и „разсъдъчно – разумно” е изградена оригинална идейна конструкция, която *един път* дава възможност да се разграничи философският рационализъм на Просвещението от възгледа на Хегел за разума, *втори път* – да се обясни, че кризисният завършек на модернизма означава изчерпани когнитивни възможности, ограничен потенциал за дълбинна рефлексия на протичащите процеси и провал на този вид рационализъм, защото в основата му е разсъдъчното теоретико-познавателно отношение и *накрая* – в заключителните изводи да се аргументира становището, че в постмодерната мисловност се прави подмяна, при която по принцип

идейно изчерпаните възможности за развитие и краят на този просветителски рационализъм, неправилно се приписва на Разума.

С пълното разбиране за заложените методологични позиции в дисертацията, че вярата също така е обект на критична рефлексия и дефинитивна отсъда на разума, мисля, че в случая не би следвало да се подмине и контриращата аргументация на неотомизма с учението за автономния разум, защото на същия този разум се приписва решаваща роля през периодите на модернизъм и постмодернизъм. И ако трябва да се позова на Е.Жилсон, Карл Ранер – или на кардинал Жан Даниелу и папа Бенедикт XVI – то всичко започва с И.Кант, при което на преден план се извежда известната му дефиниция, че Просвещението е „изходът на човека от състоянието на непълнолетие (незрялост), в което той се намира по своя собствена вина”. Така започва самостоятелното съществуване и еманципация на разума, без съответната корелация с Бога, без отношение към трансцендетното начало и в самообожествяване на самия Разум. Крайният резултат на този автономен разум – във все по—голямата му дистанцираност от Бога – поражда негативните и деструктивни социокултурни тенденции на разпад, секуларизация, обезценяване на ценности и най-накрая се стига до провал на самия разум. И тук ако трябва да се цитира кардинал Й.Ратцингер (по-късно папа Бенедикт XVI) в диалога с Юрген Хабермас, то са налице патологии, присъщи както за религията, така и за разума. Когато разумът се еманципира напълно и се отказва от корелацията си с Бога, той става деструктивна и разрушителна сила. Патологиите на религиозна основа са изключително опасни, защото те заставят да се разглежда разумът в божествена светлина като най-висш съдник и контролър, който трябва постоянно да очиства и да внася порядък в религията. Патологията на разума от друга страна – като възгордяване на разума – е не по-малко опасна, заради съдържащия се в него неограничен потенциал. Това е позицията на кардинал Й.Ратцингер,

съвпадаща и с философията на неотомизма, отстоявана в диалога с Ю.Хабермас, който пък от своя страна определя себе си като атеист, лишен от религиозен слух.

Що се отнася до християнската ойкумена, генерализирано и в глобален мащаб преценено, то през XX век могат да се отбележат три ярко открити теоретични опита да се отговори на предизвикателствата на секуларизацията: това са теологиите на Карл Барт, Паул Тилих, Юрген Молтман, Йохан Баптист Метц etc., неотомизмът в католицизма и неопатристичният синтез в Православния Изток.

в/В социокултурен идеен план. Ще се спра отново на срещата–диалог между Юрген Хабермас и кардинал Йозеф Ратцингер (по късно папа Бенедикт XVI), публикуван в книгата „Диалектика на секуларизацията.” В действителност тази среща е характерен признак за самата постсекуларност. Тук, при водещата тема за „дополитическите правни (Хабермас и морални (Ратцингер) основания на демократичната правова държава”, ключово значение има формулировката на Ернст Волфганг Бьокенфьорде, която не е останала незабелязана в дисертацията : „Либералната секуларизирана държава съществува от предпоставки, които самата тя не може да обоснове”. {E.W. Böckenforde. Die Entstehung des Staates als Vorgang der Säkularisation (1967). Frankfurt/ Main. 1991, S. 92 ff.}. Демократичната държава не желае и не може да даде последните отговори на въпроса за произхода и целта на човешкото съществуване, защото най-малкото в нейните компетенции е да определя смисъла на човешкия живот. Съвременната правова държава като модерна демокрация в миросгледно и религиозно отношение може да бъде единствено и само неутрална. Държавата следователно не е общност, водеща към едно метаисторично спасение. В процесите на секуларизация и десекуларизация това е предоставено като свободно самоопределение на всеки един индивид или както е в диалога Хабермас–Ратцингер „в полифонията на

вярата и разума”. Поради това и основната характеристика на постсекулярното общество може да се определи като двустранен процес на взаимно обучение между вяра и разум или на тяхната корелативност. Секуларната (светска) държава не обвързва себе си с каквито и да е било религиозно-нравствени задължения или правила. Светското и секуларното имат пълното право на съвместно съществуване (Koexistenz), но въпреки всичко, както това е една от основните тези на дисертацията, християнският опит е конституиращият фактор в духовно-нравствения свят на Европа с нейните юдео-християнски и елинско-римски корени. Като неписано правило обаче, при отстояването на държавността, се осъзнава, че противодействието срещу духовно-нравствената деструкция и вътрешния разпад, а също и благополучието на обществото и индивида, е немислимо без спазването на определени нравствени норми, съхранени в етоса на традицията и то точно на ония, които са необходими за осмисляне на човешкото битие *sub specie aeternitatis*. Така духовната ориентация и духовният вертикал имплицират в себе си и аспекта на даването на смисъл на човешкия живот, докато секуларизацията се занимава с „хоризонталния човек”, а десекуларизацията му връща религиозността в квазирелигиозен вид. И тук е разграничителната линия в разбирането за секуларизация, защото термините „взаимно допълващия се процес на обучение” (при Хабермас) и „корелативността” (при Ратцингер) не са еквивалентни. Като се има предвид обаче, изключително адаптивната диалогичност при търсенето на утилитарен консенсус за оцеляване в условията на мултикултурния и религиозен плурализъм на западното общество, въпреки че светското и религиозното съдържат собствени смислови ядра, то и през различни периоди – вътре в самата социална система – те могат да се развиват и конкурентно, и паралелно, и дори – бих казал – синергийно.

В обобщителните заключителни изводи бих желала да подчертая, че дисертацията е основана върху автентичен изворов материал, фундаментални изследвания в областта на философия на религията и селективно подбрана вторична литература с научно-изследователски характер. Налице е конкретно и компетентно познаване и боравене с ползваната литература, както и библиографска осведоменост, достатъчна за обосноваване и резултатно решаване на поставените в дисертацията цели и задачи. При пресъздаването на изследваните материали в структурно отношение се следва конкретната фактология, но без буквализма на преразказа, като авторът рефлектира самостоятелно при всяка нова проблемна ситуация.

Подкрепящи хабилитацията публикации. Приложени са шест статии, публикувани в научни списания на престижни академични издания.

Авторефератът отговаря на предметното съдържание на дисертацията.

Заключение: Дисертационният труд на Сергей Методиев е написан със задълбочено изследване на поставените в него проблеми, които са разрешени по собствен оригинален начин, в съответствие с неговия диалектически подход на интерпретация и специфична диалектическа концептуалност в строга и прецизна логическа последователност. Като цялостна дефинитивна оценка отчитам, че дисертацията съответства на критериите и изискванията на Закона за развитие на академичния състав за придобиване на научни степени и академични длъжности, поради което препоръчвам на Сергей Димитров Методиев да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор по философия”.

18.02.2015 г.

София

(Проф. д-р Антоний Хубанчев)